

राय तथा सुझाव उपलब्ध गरिदिनुहुन अनुरोध गरिएको सम्बन्धमा

विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तनसम्बन्धी विधेयक २०८१ र व्यावहारिक विज्ञान प्रविधि तथा उद्यमोदय कोष सम्बन्धी विधेयक २०८१ को मस्यौदामा सरोकारवालाबाट राय सुझाव संकलन गरी थप छलफल गर्ने अभिप्रायले यस मन्त्रालयको वेभसाइटमा राखिएको छ। यस मस्यौदामा पन्ध्र दिनभित्र सुझाव उपलब्ध गरिदिनुहुन स्वदेश तथा विदेशमा रहनुहुने विद्वान, बुद्धिजीवी, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी तथा विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तनसँग सरोकार राख्ने सम्बन्धित सबैमा जानकारी गराइन्छ। साथै यहाँहरूबाट प्राप्त सुझावबाट प्रस्तुत मस्यौदा समृद्ध हुने अपेक्षा रहेको व्यहोरा सादर अनुरोध गर्दछौं।

क्र.सं.	प्रस्तावित मस्यौदाको दफा	हुनुपर्ने (आफ्नो सुझाव)	पुष्ट्याँई

अन्य केही भए बुँदागत रूपमा उपलब्ध गराइदिनुहुन।

राय तथा सुझाव पठाउने इमेल ठेगाना: space@moest.gov.np वा nikitadahal1994@gmail.com

विज्ञान-प्रविधि तथा नवप्रवर्तन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा अनुसन्धान, आविष्कार एवं नवप्रवर्तन लाई प्रोत्साहन गर्न, विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी संस्थागत क्षमताको विस्तार एवं रचनात्मक अनुसन्धानको संस्कार प्रवर्द्धन गर्न, मौलिक ज्ञानमा आधारित आविष्कार तथा नवप्रवर्तन मार्फत् आर्थिक विकास तथा सामाजिक रूपान्तरणका गर्न वाञ्छनीय भएकोले,
संघीय संसदले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “विज्ञान-प्रविधि तथा नवप्रवर्तन ऐन, २०८१” रहेको छ।
(३) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,—
 - (क) “अनुसन्धान” भन्नाले नयाँ वा विद्यमान ज्ञानको उत्पन्न, विस्तार वा परिष्कृत गर्ने प्रक्रिया सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वैज्ञानिक, सामाजिक, आर्थिक, व्यावसायिक तथा औद्योगिक, शैक्षिक सहितका सजीव तथा निर्जिव क्षेत्रका कुनै पनि विषयमा गरिने खोज तथा अन्वेषणको कार्यलाई समेत जनाउँछ।
 - (ख) “अनुसन्धानकर्ता” भन्नाले व्यवहारिक विज्ञान प्रविधिको क्षेत्रमा अनुसन्धान तथा अन्वेषणको कार्यमा संलग्न व्यक्ति सम्झनु पर्छ।
 - (ग) “अनुसन्धान केन्द्र” भन्नाले अध्ययन अनुसन्धान गर्न पर्ने प्राथमिकताका क्षेत्रमा वैज्ञानिक अनुसन्धान र विकास गर्नका लागि स्थापित अनुसन्धान केन्द्र सम्झनु पर्छ।
 - (घ) “अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन आयोजना” भन्नाले अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन सम्बन्धी खास कार्यका लागि सञ्चालन हुने आयोजना सम्झनु पर्छ।
 - (ङ) “अनुसन्धान संस्था” भन्नाले विज्ञान प्रविधिको क्षेत्रमा अनुसन्धान गर्ने उद्देश्यको निजी, गैरसरकारी, सार्वजनिक संस्था, उद्योग, विश्वविद्यालय वा सोभित्र स्थापित संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्ता संस्थाभित्र स्थापित अनुसन्धान ईकाईलाई समेत जनाउँछ।
 - (च) “तोकिए वा तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गतको नियमावलीमा तोकिए वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ।
 - (छ) “परिषद्” भन्नाले दफा ३ बमोजिमको विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन परिषद् सम्झनु पर्छ।
 - (ज) “प्राविधिज्ञ” भन्नाले विज्ञान प्रविधि प्रशासनमा विशेषज्ञता प्राप्त व्यक्ति सम्झनु पर्छ।
 - (झ) “प्रविधि परीक्षण” भन्नाले कुनै विद्यमान प्रविधि वा नयाँ विकास गरिएको वा आयातित प्रविधिको प्रभाव तथा असर सम्बन्धी गरिने विस्तृत अध्ययन सम्झनु पर्छ।
 - (ञ) “प्रविधि प्रमाणीकरण” भन्नाले नेपालमा भएको अनुसन्धान तथा प्रविधि विकासबाट सिर्जित प्रविधिको प्रयोगको उपयुक्तताको प्रमाणीकरण गर्ने कार्यलाई जनाउँछ।

- (ट) "बौद्धिक सम्पत्ति हस्तान्तरण" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम हक प्राप्त गरेको बौद्धिक सम्पत्तिको थप अनुसन्धान वा व्यवसायीकरणका लागि अन्य व्यक्ति वा निकायलाई गरिने हक हस्तान्तरण सम्झनु पर्छ।
- (ठ) "मन्त्रालय" भन्नाले नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

परिच्छेद: २

परिषद्को गठन काम, कर्तव्य र अधिकार

३. **विज्ञान-प्रविधि तथा नवप्रवर्तन परिषद्** : (१) विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा रचनात्मक अनुसन्धान र विकास मार्फत आविष्कार, नवप्रवर्तन र उद्यमशील जस्ता गतिविधिलाई मुलुकको उच्च नेतृत्व तह वाटै रणनीतिक मार्गदर्शन प्रदान गरी आवश्यक सहजीकरण गर्न एक विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन परिषद्को गठन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिषद्मा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष तथा सदस्यहरू रहनेछ।

(क) प्रधानमन्त्री	अध्यक्ष
(ख) शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री	उपाध्यक्ष
(ग) उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्री	सदस्य
(घ) अर्थ मन्त्री	सदस्य
(ङ) सबै प्रदेशको विज्ञान तथा प्रविधिको कार्यभार रहेको मन्त्री	सदस्य
(च) राष्ट्रिय योजना आयोगको विज्ञान तथा प्रविधि हेर्ने सदस्य	सदस्य
(छ) उपकुलपति त्रिभुवन विश्वविद्यालय	सदस्य
(ज) उपकुलपति काठमाडौँ विश्वविद्यालय	सदस्य
(झ) उपकुलपति, नास्ट	सदस्य
(ञ) सचिव, कृषि तथा पशुपंक्षी मन्त्रालय	सदस्य
(ट) सचिव, वन मन्त्रालय	सदस्य
(ठ) प्रमुख विश्वविद्यालय अनुदान आयोग	सदस्य
(ड) अध्यक्षले मनोनयन गरेको निजी क्षेत्रको छाता संस्थाहरू मध्येबाट कम्तीमा एक जना महिला सहित तीन जना	सदस्य
(ढ) अध्यक्षले मनोनयन गरेको विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तनको क्षेत्रका कार्यरत दुई जना महिला सहित पाँच जना	सदस्य
(ण) सचिव (विज्ञान तथा प्रविधि)	सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ड) बमोजिमको सदस्यहरू मनोनयन गर्दा उद्योगको क्षेत्रमा योगदान गरेको व्यक्तिहरू मध्येबाट र खण्ड (ढ) बमोजिमको सदस्यहरू मनोनयन गर्दा वैज्ञानिक अनुसन्धान तथा विकास, प्रविधि, नवप्रवर्तनको क्षेत्रमा उल्लेख्य योगदान गरेका व्यक्ति मध्येबाट गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (१) को खण्ड (ड) र (ढ) बमोजिम मनोनीत सदस्यको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ र निज पुनः एकपटकको लागि मनोनयन हुन सक्नेछ।

(५) मनोनीत सदस्यको कार्य सम्पादन सन्तोषजनक नभएमा परिषद्ले निजलाई जुनसुकै बखत सदस्य पदबाट हटाउन सक्नेछ।

तर त्यसरी पदबाट हटाउनु अघि निजलाई सफाइ पेश गर्ने मौका दिइनु पर्नेछ।

(६) परिषद्ले आवश्यक देखेमा कुनै अनुसन्धानकर्ता, प्राविधिज्ञ, विशेषज्ञ वा विद्वान्लाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा बैठकमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

४. **परिषद्को बैठक:** (१) परिषद्को बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, स्थान र समयमा हुनेछ।

(२) परिषद्को बैठक वर्षमा कम्तीमा दुई पटक बस्नेछ।

(३) परिषद्को बैठकको अध्यक्षता परिषद्को अध्यक्षले गर्नेछ।

(४) परिषद्को सदस्य सचिवले बैठकमा पेश हुने कार्यसूची तयार गरी अध्यक्षबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको कार्यसूची बैठक बस्नुभन्दा कम्तीमा पाँच दिन अगावै सबै सदस्यलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(६) परिषद्को सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा पचास प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा परिषद्को बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ।

(७) परिषद्ले निर्णय सर्वसम्मतिबाट हुनेछ र सो हुन नसकेमा बैठकमा उपस्थित बहुमत सदस्यद्वारा निर्णय हुन सक्नेछ।

(८) परिषद्को निर्णय अध्यक्ष र सदस्य सचिवद्वारा प्रमाणित हुनेछ।

(९) परिषद्को बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि परिषद् आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

५. **परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार:** (१) यस ऐनमा अन्यत्र उल्लेखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त परिषद्को काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

(क) विज्ञान प्रविधि, अनुसन्धान र नवप्रवर्तन सम्बन्धी आवश्यक नीति निर्माणको लागि नेपाल सरकार लाई सुझाव दिने,

(ख) गुरु योजना अनुसार राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त अध्ययन अनुसन्धान र नवप्रवर्तनका विषय तथा क्षेत्रमा मात्र सार्वजनिक निकायले अर्थ मन्त्रालय वाट वार्षिक बजेट प्राप्त गर्ने परिपाटीको निर्माण गर्ने गराउने,

(ग) विज्ञान प्रविधि तथा अनुसन्धानको क्षेत्रमा कार्यरत सबै सार्वजनिक निकायले आ-आफ्नो कार्य क्षेत्र अनुसार संचालन गर्ने राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त अध्ययन अनुसन्धान जस्ता कार्यहरूमा दोहोरोपना आउन नदिने एवं त्यस्ता क्षेत्रमा श्रोत साधनको व्यवस्था मिलाउने,

- (घ) आर्थिक तथा सामाजिक समस्याको समाधान तर्फ बैज्ञानिक खोज, अनुसन्धान, आविष्कार तथा नवप्रवर्तन कार्य केन्द्रित गर्न सार्वजनिक, निजी तथा शैक्षिक क्षेत्र विच सुमधुर सम्बन्धको वातावरण निर्माण गर्ने गराउने,
- (ङ) आर्थिक तथा सामाजिक समस्या समाधानको लागि बैज्ञानिक खोज, अनुसन्धान, आविष्कार तथा नवप्रवर्तनको क्षेत्रमा केन्द्रित निजी तथा शैक्षिक क्षेत्रलाई श्रोत साधनको व्यवस्था मिलाउने,
- (च) बैज्ञानिक खोज, अनुसन्धान, आविष्कार तथा नवप्रवर्तन सम्बन्धी कार्यमा तिनै तहको सरकार विच समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने,
- (छ) सामरिक सुरक्षा र राष्ट्र हितमा असर पुग्ने विषयमा अनुसन्धान गर्न रोक लगाउन राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्ने व्यवस्थाको लागि नेपाल सरकार लाई सुझाव दिने,
- (ज) अर्थतन्त्र, समाज, संस्कृति, नैतिकता, वातावरणमा नयाँ विज्ञान र प्रविधिको विकासको प्रभाव र त्यसबाट प्राप्त परिणामको नीतिमा प्रभावको सम्बन्धमा पूर्व मूल्याङ्कन गर्ने,
- (झ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने।
- (३) परिषद्ले आफूले सम्पादन गर्ने कार्य मध्ये कुनै कार्य सम्पादन गर्न उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ।
- (४) परिषद्ले आफूले सम्पादन गर्ने कार्य मध्ये कुनै कार्य परिषद् सदस्य वा नेपाल सरकारको कुनै निकायलाई केही अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद:३

सरकार, व्यवसायिक, शैक्षिक, अनुसन्धानात्मक तथा संस्था भूमिका

६. संघीय सरकारले वैज्ञानिक खोज, अनुसन्धान, आविष्कार तथा नवप्रवर्तन वाट अर्थतन्त्र र समाजको विकासका लागि बृहत् नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।
७. प्रदेश र स्थानीय सरकारले संघको नीति र आफ्नो विशेषता लाई ध्यानमा राखी विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन प्रवर्द्धनको लागि नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।
८. व्यवसायिक, शैक्षिक, अनुसन्धानात्मक संस्था, विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित संस्था लगयतले सक्रियताका साथ वैज्ञानिक र प्राविधिक गतिविधिहरू सञ्चालन गरी तिनीहरूको नतिजालाई अधिकतम उपयोग गर्न प्रयास गर्नु पर्नेछ।
९. विज्ञान र प्रविधिको सामाजिक र नैतिक प्रभावहरूलाई ध्यानमा राखी वैज्ञानिकहरूले स्वायत्तताका साथ अनुसन्धानात्मक गतिविधिहरू संचालन गर्नु पर्नेछ र आफ्नो क्षमता र सिर्जनशीलता प्रदर्शन गर्दै अर्थतन्त्र र समाज विकासको लागि विज्ञान र प्रविधिको विकासमा योगदान पुर्याउनु पर्नेछ।

परिच्छेद:४

आविष्कारको प्रवर्द्धन र विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन प्रणालीको निर्माण

१०. आर्थिक र सामाजिक समस्या समाधानार्थ विज्ञान र प्रविधिले निर्णायक भूमिका खेल्ने सुनिश्चित गर्न मन्त्रालयले विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा सिर्जनात्मक अनुसन्धान, विकास र आविष्कार गतिविधिलाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक स्रोत साधनको अधिकतम परिचालन गरी सक्रिय सहयोग प्रदान गर्नु पर्नेछ।
११. मन्त्रालयले विज्ञान तथा प्रविधि नीतिहरूको पारदर्शिता र तर्कसंगतता अभिवृद्धि गर्न विज्ञान तथा प्रविधि नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने प्रक्रियामा गैरसरकारी क्षेत्रको विज्ञ वा सम्बन्धित संस्थाहरूको सहभागितालाई फराकिलो बनाउनेछ र सर्वसाधारणबाट विविध राय सङ्कलन गर्ने माध्यमहरू अवलम्बन गर्नु पर्नेछ।
१२. मन्त्रालयले उद्यमहरू, शैक्षिक संस्थाहरू, अनुसन्धान मुलक संस्थानहरू तथा विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित संस्थाहरूले ज्ञानमा आधारित विज्ञान र प्रविधिको आविष्कार गर्ने जस्ता सकारात्मक गतिविधिहरूमा संलग्न भई रहन तोकिए अनुसार विज्ञान प्रविधि, नवप्रवर्तन र प्रविधि उद्योमदय परिस्थितिकीय प्रणालीको निर्माण गर्न सक्नेछ।
१३. नेपाल सरकारले विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन प्रणाली निर्माणको वातावरण र आधार सिर्जना गरी उद्यम, शैक्षिक संस्था, अनुसन्धान संस्थान, विज्ञान तथा प्रविधिसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरू र तिनीहरूका सदस्यहरू विच आपसी सम्बन्ध र सहज रूपमा मानव संसाधन, ज्ञान र सूचनाको आदानप्रदानको लागि तोकिय अनुसारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद:५

विज्ञान तथा प्रविधि गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

१४. परिषद्को सिफारिस अनुसार नेपाल सरकारले विज्ञान प्रविधिको तथा नवप्रवर्तन विकास सम्बन्धी मध्यकालीन र दीर्घकालीन नीतिगत उद्देश्य र दिशानिर्देश स्वीकृत गर्नेछ।
१५. मन्त्रालयले प्रत्येक पाँच वर्षमा विज्ञान प्रविधिको तथा नवप्रवर्तन सम्बन्धी योजना, नीति आदिलाई एकीकृत गरी विज्ञान तथा प्रविधिको गुरु योजना बनाउनेछ र परिषद्को सिफारिस अनुसार नेपाल सरकारले गुरुयोजनालाई स्वीकृत गर्नेछ।
१६. गुरु योजनामा समावेश गर्नु पर्ने बिषयहरू तोकिए अनुसार हुनेछ।
१७. दफा १५ अनुसारको गुरुयोजना बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारले वार्षिक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।
१८. मन्त्रालयले वार्षिक रूपमा आगामी वर्षको कार्यान्वयन योजना र अघिल्लो वर्षको वास्तविक उपलब्धिहरूको अभिलेखलाई एकीकृत गरी दफा ३ बमोजिमको विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन परिषदमा पेश गर्नु पर्नेछ।
१९. दफा १४ बमोजिमको नीतिगत उद्देश्य र दिशानिर्देश तय गर्न वा दफा १५ बमोजिमको गुरु योजना तर्जुमा गर्न आवश्यकता अनुसार मन्त्रालयले सम्बन्धित उद्यम, शैक्षिक संस्था, अनुसन्धान संस्थान, विज्ञान तथा प्रविधिसँग सम्बन्धित संस्थालाई अनुरोध गर्न सक्नेछ र त्यस्ता संस्थाले सहयोग गर्नु पर्नेछ।

२०. दफा १५ अनुसारको गुरुयोजना बमोजिमको संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट सञ्चालित आयोजनाहरूमा मात्र तिनै तहको सरकारले बजेट विनियोजन गर्नु पर्नेछ।
२१. दफा १५ अनुसारको गुरुयोजना बमोजिमको क्षेत्रमा मात्र सार्वजनिक निकायले कुनै पनि उद्यम, शैक्षिक संस्था, अनुसन्धान संस्थान, विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित संस्थाहरूलाई पूर्ण वा आंशिक रूपमा तोकिए अनुसार अनुदान दिन सक्नेछ।
२२. अनुदान सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिय अनुसार हुनेछ ।

परिच्छेद:६

बिज्ञान तथा प्रवाधि सम्बन्धी अनुसन्धान र विकासको प्रवर्दन

२३. संघ प्रदेश र स्थानीय सरकारको सम्बन्धित निकायको प्रमुखले गुरुयोजना बमोजिम आफ्नो कार्यक्षेत्रमा अनुसन्धान र नवप्रवर्तन आयोजना सञ्चालन गर्न योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।
२४. अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परियोजनाहरूलाई प्रवर्दन गर्दा मन्त्रालयले निम्नानुसार कार्यहरू गर्नेछः
- क. अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन आयोजनाहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्नका लागि योजनाहरू र सार्वजनिक र निजी क्षेत्र बीचको भूमिकाको निर्धारण,
- ख. उद्यम, शैक्षिक संस्था, अनुसन्धान संस्थान र विज्ञान—प्रविधिसँग सम्बन्धित संस्थाहरूबीच सहकार्य, प्रविधि—शिक्षा—उद्योग अभिसरण र रचनात्मक र आक्रामक अनुसन्धान तथा विकासका लागि योजना तर्जुमा,
- ग. अनुसन्धान संस्थान र अनुसन्धानकर्ताहरूको लागि उपयुक्त (Optimal) अनुसन्धान वातावरण सिर्जना गरी अनुसन्धान र विकास क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग,
- घ. अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन आयोजनासँग सम्बन्धित कुनै प्रणाली वा नियमावली तयार गर्दा अनुसन्धान संस्थान र अनुसन्धानकर्ताहरूको स्वायत्ततालाई उच्च प्राथमिकतामा राख्ने,
- ङ. पूर्ण वा आंशिक रूपमा खर्च अनुदान दिएर प्राप्त गरेको ज्ञान, प्रविधि आदिको खुलासा गर्ने, त्यसको नतिजा फैलाउने र त्यसको व्यावहारिक उपयोगलाई थप प्रवर्दन गर्ने,
- च. तोकिए अनुसारको अन्य कार्यहरू।
२५. विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन आयोजना परियोजनाको पहिचान, मुल्यांकन तथा सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।
२६. (१) यस ऐन बमोजिम पाँच वर्षसम्मको बहुवर्षिय अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन आयोजना संचालन हुन सक्नेछ।

(२) बहुवर्षिय आयोजना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद:७

अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन संस्थाको सुचीकृत सम्बन्धी व्यवस्था

२७. अनुसन्धानकर्मी वा अनुसन्धान संस्था सम्बन्धी व्यवस्था: (१) यस ऐन बमोजिम अनुसन्धानकर्मी वा अनुसन्धान संस्था देहायको लागि मन्त्रालयमा आवेदन गरी सुचीकृत भएको हुनु पर्नेछः
- (क) वैदेशिक संस्थाबाट अनुदान सहयोग प्राप्त गर्न,
 - (ख) विदेशी वा गैरआवासीय अनुसन्धानकर्मी वा अनुसन्धान संस्थाले नेपालमा अनुसन्धान गर्न वा नेपालमा आफ्नो शाखा विस्तार गर्न,
 - (ग) अनुसन्धान गर्न स्वीकृति लिनुपर्ने गरी तोकेको विषयमा अनुसन्धान गर्न ।
- (२) यस दफा बमोजिम सूचीकृत अनुसन्धानकर्मी तथा अनुसन्धान संस्थाले पालना गर्नु पर्ने गरी परिषदबाट मापदण्ड स्वीकृत गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम अनुगमनको क्रममा मापदण्ड पालना नगरेमा मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको सुचीबाट हटाउन सक्नेछ ।
२८. स्वीकृति लिनुपर्ने: (१) कुनै पनि सोध तथा अध्ययन अनुसन्धानका लागि नेपालमा संकलन गरिएको नमूना वा अन्य कुनै प्रकारका तथ्याङ्क, सूचना वा अनुसन्धानको परिणाम विदेशमा पठाउनु अघि मन्त्रालयको स्वीकृती लिनु पर्नेछ ।
- (२) सोध तथा अध्ययन अनुसन्धान कार्यका लागि विदेशबाट संकलन गरिएको नमूना वा तथ्याङ्क, सूचना वा अनुसन्धानको परिणाम नेपालमा ल्याउनु अघि मन्त्रालयको स्वीकृती लिनु पर्नेछ ।
२९. उत्पादन वा प्रविधि प्रमाणिकरण सम्बन्धी व्यवस्था: (१) कुनै अनुसन्धान संस्था वा अनुसन्धानकर्ताले आफूले गरेको खोज, अनुसन्धान तथा विकासबाट सिर्जित उत्पादन वा प्रविधिको प्रचलित कानुनले नसमेट्ने देखिएमा यस ऐन बमोजिम प्रमाणिकरणको लागि मन्त्रालय समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा मन्त्रालयले जाँचबुझ तथा परीक्षण गरी प्रमाणिकरण गर्न सक्नेछ ।
- (३) उत्पादन वा प्रविधि प्रमाणीकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
३०. राष्ट्रिय उत्कृष्टता अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन केन्द्र सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अनुसन्धान संस्थाले आफूले गर्ने अनुसन्धानको कुनै विषय वा विधामा आफूलाई राष्ट्रिय उत्कृष्टता केन्द्रको रूपमा मान्यता प्राप्त गर्न मन्त्रालयमा निवेदन दिन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मन्त्रालयले मापदण्ड पूरा भएको देखिएमा निवेदकलाई अनुसन्धानको लागि राष्ट्रिय उत्कृष्टता केन्द्रको रूपमा मान्यता दिन सक्नेछ ।
- (३) राष्ट्रिय उत्कृष्टता केन्द्रले मूल्याङ्कन, अनुगमन तथा यस सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद:८

अनुसन्धान र विकास परियोजना सहभागितामा प्रतिबन्धहरू

३१. कसैले अनुदान अन्तर्गत अनुसन्धान र विकास परियोजनामा भाग लिएकोमा देहायको अवस्थामा उक्त व्यक्ति वा संस्थाको सहभागितालाई मन्त्रालयले पाँच वर्षसम्म प्रतिबन्ध लगाउन सक्नेछ।
- क. अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परिणामहरू असाधारण रूपमा कमजोर छन् र परियोजनाको मूल्याङ्कनमा अवरोध वा असफल परियोजना देखिएमा,
- ख. मुलुक भित्र वा बाहिर उचित प्रक्रिया बिना अनुसन्धान र नवप्रवर्तनको कुनै पनि विवरण खुलासा गरेमा,
- ग. कुनै पनि अनुसन्धान र नवप्रवर्तन कार्यलाई कुनै उचित आधार बिना त्यागेमा,
- घ. तोकिएको बाहेक अन्य प्रयोजनका लागि अनुसन्धान र नवप्रवर्तन खर्च गरेमा,
- ङ. कुनै पनि उचित आधार बिना अनुसन्धान र नवप्रवर्तनको परिणाम हो भनि अनुसन्धान वा अनुसन्धानकर्ताको तर्फबाट झुठ्ठा रूपमा बौद्धिक सम्पत्ति अधिकारको लागि आवेदन दर्ता गरेमा,
- च. जालसाजी वा अन्य गैरकानूनी माध्यमबाट अनुसन्धान र नवप्रवर्तन गरेमा,
- छ. अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परियोजना सञ्चालन गर्न व्यक्ति अनुपयुक्त भएको र सम्झौताको उल्लंघन गरेमा,
- ज. तोकिए अनुसारको अन्य कार्यहरू गरेमा।

परिच्छेद:९

अनुसन्धान र विकास परियोजनाहरूको नतिजाको उपयोगको स्वामित्व,

व्यवस्थापन, सर्वेक्षण, विश्लेषण र मूल्याङ्कन

३२. अनुसन्धानको प्रकार र सहभागिताको वजन, अनुसन्धानको नतिजाको ढाँचा आदिलाई ध्यानमा राखी अनुसन्धान तथा विकास आयोजनाको नतिजाको स्वामित्व अनुसन्धान गर्ने संस्थामा रहनेछ; तर, परियोजनाहरूको नतिजामा देहायका कुनै पनि अवस्थामा राज्यलाई स्वामित्व हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ:
- क. राष्ट्रिय सुरक्षा को लागी आवश्यक भएमा,
- ख. अनुसन्धान र विकासको नतिजा सार्वजनिक हितका लागि उपयोग गर्न आवश्यक भएमा,
- ग. अनुसन्धान संस्थान आदि को लागी अनुसन्धान र विकास परिणामहरू अनुपयुक्त भएमा,
- घ. तोकिए अनुसारको अन्य अवस्थामा।
३३. मन्त्रालयले प्रत्येक वर्ष अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परियोजनाहरूको सर्वेक्षण, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ, तर, राष्ट्रिय सुरक्षा सँग सम्बन्धीत अनुसन्धान र विकास परियोजनाहरूको सर्वेक्षण र विश्लेषण गर्नु अनिवार्य हुने छैन।

३४. अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन आयोजनामा कोषवाट अनुदान लिने संस्थाहरूलाई मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक प्रमाण, वस्तु पेश गर्न अनुरोध गर्न सक्नेछ र त्यस्तो अनुरोध बमोजिम त्यस्ता संस्थाले आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ।
३५. अनुसन्धान र नवप्रवर्तन सम्बन्धी लगानीको अधिकतम दक्षता हासिल गरेको मूल्याङ्कन नतिजावाट प्रतिविम्बित हुने गरी अनुदान लिने संस्थाले आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार अन्तर्गतका अनुसन्धान र विकास परियोजनाहरूको प्रवर्द्धन भएको हुनु पर्नेछ।
३६. सर्वेक्षण र विश्लेषणको दायरा, विधि र प्रक्रियाहरू तोकिए अनुसार हुनेछ।

परिच्छेद: १०

अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परिणामहरूको संरक्षण, सुरक्षा, प्रसार, प्रविधि स्थानान्तरण र व्यावसायीकरण

३७. अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन परियोजनाहरूको साथै निजी क्षेत्रको अनुसन्धान र विकासको नतिजालाई बौद्धिक सम्पत्ति अधिकार मार्फत नेपाल सरकारले सक्रिय रूपमा संरक्षणको लागि सहयोग गर्नेछ।
३८. आयोजनाहरू सञ्चालन गर्ने संस्थाले अनुसन्धान र नवप्रवर्तन आयोजनाहरूको नतिजा बाह्य रूपमा चुहावट नहोस भन्नेमा सुरक्षा उपायहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।
३९. अनुसन्धान तथा नवप्रवर्तन आयोजनाहरूको नतिजा सुरक्षाको अन्य विषय वस्तु, विधि तोकिए अनुसार हुनेछ।
४०. सरकारले अनुसन्धान र नवप्रवर्तन नतिजाको प्रसार, प्रविधि हस्तान्तरण र व्यावसायीकरणलाई प्रोत्साहन गर्न देहायका कार्यहरू गर्नेछ।
- क. अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परिणामहरूको प्रसार, त्यस्ता परिणामहरूसँग सम्बन्धित प्रविधिको स्थानान्तरण र यसको व्यावसायीकरणको सम्बन्धी जानकारीको व्यवस्थापन र वितरण,
- ख. अनुसन्धान र नवप्रवर्तन परिणामहरूको प्रसार, त्यस्ता परिणामहरूसँग सम्बन्धित प्रविधिको स्थानान्तरण र यसको व्यावसायीकरणको सम्बन्धमा कार्यरत निकायहरूमा लगानी र सहकार्य
- ग. विशेष मानव संसाधन विकास
- घ. उद्यमहरू, शैक्षिक संस्थाहरू, अनुसन्धान संस्थानहरू, र विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित संस्थाहरू बीच जनशक्ति, प्रविधि, पूर्वाधार आदिको सम्बन्धमा आदानप्रदान र सहकार्य
- ड. प्रविधि मूल्याङ्कनको पुनरुत्थान र प्रविधिहरूको लागि आर्थिक सहायता
- च. प्रचार प्रसार, प्रविधि हस्तान्तरण, अनुसन्धान र विकास परिणामहरूको व्यावसायीकरणको लागि तोकिए बमोजिमको अन्य कुराहरू
४१. सरकारले वैज्ञानिक तथा प्राविधिक आविष्कारका लागि प्रविधिमा आधारित साना तथा मझौला उद्यमहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न र सृजनात्मक विचार र नयाँ प्रविधिमा आधारित व्यवसाय शुरुवातको प्रवर्द्धन गर्न तोकिए अनुसारको कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नेछ

४२. सरकारले प्रदेश, स्थानीय सरकार, उद्यमशीलता, शैक्षिक संस्था र अनुसन्धान संस्थानहरू बीचको सहकार्यलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नेछ।

परिच्छेद: ११

कसूर र सजाय सम्बन्धी व्यवस्था

४३. कसूर गरेको मानिने: (१) कसैले देहाय बमोजिमको कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिमको कसूर गरेको मानिनेछ:

- (क) अनुदान प्राप्त गर्ने अनुसन्धान संस्थाले अनुसन्धानको उद्देश्य विपरीत कार्य गरेमा वा सम्झौतामा उल्लेखित शर्त पालना नगरेमा
 - (ख) कुनै अनुसन्धानकर्ता, आविष्कारक वा अनुसन्धान गर्ने संस्थाले झुठा, भ्रामक तथा अपुष्ट अनुसन्धानबारे प्रचार प्रसार गरेमा वा झुठा दावी गरेमा
 - (ग) अनुसन्धानकर्ता वा अनुसन्धान संस्थाले नेपाल सरकारको अनुदानमा सञ्चालन हुने अनुसन्धानबाट उत्पादित वैज्ञानिक लेख, रचना, ज्ञान, प्रतिवेदन, नतिजा, तथ्याङ्क एवम् सूचना खुला विज्ञान अवधारण बमोजिम प्रकाशन नगरेमा
 - (घ) यस ऐन बमोजिमको विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन सम्बन्धी अनुसन्धानमा गर्ने कार्यमा अवरोध खडा गरेमा,
 - (ङ) अनुसन्धानको क्रममा आवश्यक जानकारी दिनुपर्ने कर्तव्य भएको कुनै व्यक्ति वा संस्थाले जानीजानी त्यस्तो जानकारी नदिएमा वा दिन इन्कार गरेमा वा जानीजानी कुनै झुटा जानकारी दिएमा,
 - (च) अनुमति आवश्यक पर्नेमा बिना अनुमति कुनै व्यक्ति, निकाय वा संस्थाले कुनै विषयमा अनुसन्धान गरे वा गराएमा,
 - (छ) वैज्ञानिक अनुसन्धान नै नभएको विषयमा अनुसन्धान भएको भनी प्रमाणित गरी प्रयोग वा प्रकाशन गरेमा,
 - (ज) आफ्नो जिम्मामा रहेको अनुसन्धानको तथ्य प्रमाण, तथ्याङ्क, कम्प्युटर डाटाबेस, विद्युतीय अभिलेख लापरबाही वा जानीजानी नष्ट गरे वा गराएमा वा अन्य किसिमबाट हानि नोक्सानी पुऱ्याएमा वा हानि नोक्सानी पुऱ्याउने प्रयत्न गरेमा,
 - (झ) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधीनमा रही कसैलाई कुनै आदेश वा सूचना जारी भएकोमा कसैले त्यस्तो सूचना वा आदेश पालना नगर्नु भनी वा अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट माग गरिएको कुनै विवरण वा सूचना नदिनु वा उपलब्ध नगराउनु भनी प्रचार प्रसार गरे वा गराएमा,
 - (ञ) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत अन्य कुनै कार्य गरेमा।
- (२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको कसूर गरेमा देहाय बमोजिम सजाय हुनेछ:-

- (क) खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गरेमा दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,
 (ख) खण्ड (ख) बमोजिमको कसूर गरेमा प्रत्येक कसूरका लागि बीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय,
 (ग) खण्ड (ग), (घ), (ङ) वा (च) बमोजिमको कसूर गरेमा चालीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय,
 (घ) खण्ड (छ) बमोजिमको कसूर गरेमा दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा तीन महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय,
 (ङ) खण्ड (ज), (झ) र (ञ) बमोजिमको कसूर गरेमा पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय ।

(३) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गरेकोमा त्यस्तो कसूर गर्ने पदाधिकारी वा कर्मचारी पहिचान भएकोमा त्यस्तो पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई र पहिचान हुन नसकेकोमा कसूर गरेको बखत त्यस्तो संस्थाको प्रमुख भई काम गर्ने व्यक्तिलाई सजाय हुनेछ ।

(४) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसूरको उद्योग गर्ने, दुरुत्साहन गर्ने वा त्यस्तो कसूरको मतियारलाई सो कसूर गर्दा हुने सजायको आधा सजाय हुनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (१) बमोजिमको कार्य अन्य प्रचलित कानून बमोजिम समेत कसूर मानिने रहेछ भने त्यस्तो कसूरमा सो कानून बमोजिम छुट्टै मुद्दा चलाई सजाय गर्न बाधा पुगेको मानिने छैन ।

४४. मुद्दा हेर्ने अधिकारी तथा कार्यविधि : (१) दफा ४३ बमोजिमको कसूर सम्बन्धी मुद्दाको सुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार सम्बन्धित जिल्ला अदालतलाई हुनेछ ।

(२) यस ऐन अन्तर्गत दायर भएको मुद्दाको कारबाही र किनारा गर्दा सामान्य कार्यविधि अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

४५. नेपाल सरकार वादी हुने : यस ऐन अन्तर्गतको मुद्दा नेपाल सरकार वादी हुनेछ र त्यस्तो मुद्दा मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिता, २०७४ को अनुसूची-१ मा समावेश भएको मानिनेछ ।

४६. पुनरावेदन : दफा ४४ बमोजिम जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला वा आदेशमा चित्त नबुझ्ने पक्षले सो निर्णय भएको मितिले तीस दिन भित्र सम्बन्धित उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद: १२

विविध

४७. विज्ञान र प्रविधिमा मानव संसाधनको प्रवर्द्धन, प्रशिक्षण र उपयोग: (१) अनुसन्धान र नवप्रवर्तनमा लगानीको दक्षता अभिवृद्धि र अनुसन्धान प्रतिस्पर्धात्मकतालाई सुदृढ गर्ने उद्देश्यले सरकारले अनुसन्धान र नवप्रवर्तन र जनशक्ति तालिमलाई जोडेर प्रवर्द्धन गर्ने योजना तर्जुमा गरी कार्यन्वयन गर्नेछ ।

(२) सरकारले विज्ञान र प्रविधिको परिवर्तन र विकासलाई सम्बोधन गर्न विज्ञान र प्रविधिमा रचनात्मक र विविध प्रतिभाशाली जनशक्तिको तालिम र विकास गर्नेछ र वैज्ञानिक र इन्जिनियरहरूको गतिविधिको अवस्था सुधार गर्न देहायको उपायहरू अवलम्बन गर्नेछ।

क. विज्ञान र प्रविधिमा मानव संसाधनको मध्य र दीर्घकालीन आपूर्ति र मागको लागि सम्भावनाहरू निर्माण,

ख. विज्ञान र प्रविधिमा मानव संसाधनलाई तालिम र आपूर्ति गर्ने योजनाको तयार,

ग. विज्ञान र प्रविधिमा प्राविधिक प्रशिक्षण र मानव संसाधनको पुनः शिक्षालाई बढावा दिने,

घ. विज्ञान र प्रविधि शिक्षामा गुणात्मक सुधार सुनिश्चित गर्न उपायहरू तर्जुमा गर्ने,

ङ. विज्ञान र प्रविधिमा उच्च गुणस्तरीय जनशक्तिलाई तालिम दिन उच्च शिक्षाको संस्थाहरूको सङ्ख्या बढाउने।

(३) विज्ञान र प्रविधिमा मानव संसाधनको उपयोग र आदानप्रदानलाई सहज बनाउन उपायहरू अवलम्बन गर्ने र विज्ञान र प्रविधिमा मानव संसाधनको जानकारीको लागि डाटाबेस निर्माण गरी प्रयोगकर्ताहरूलाई सहज रूपमा उपलब्ध गराउने।

(४) मन्त्रालयले विज्ञान र प्रविधिमा मानव संसाधनको लागि प्राविधिक तालिम र थप शिक्षा सञ्चालन गर्ने जिम्मेवार संस्थाहरू तोक्न सक्नेछ।

४८. निजी क्षेत्र, वैज्ञानिक र प्राविधिक आविष्कारको लागि सहयोग : उद्यम क्षेत्रमा अनुसन्धान र नवप्रवर्तनलाई मद्दत गर्न, उद्यमहरू बीच प्रविधिको साझेदारी र साझा उपयोगलाई प्रोत्साहित गर्न र व्यावसायीकरणलाई बढावा दिन, नेपाल सरकारले मानव संसाधन आपूर्ति, कर प्रणाली, वित्तीय सहायता, प्राथमिकता खरिद, नयाँ उत्कृष्ट प्रविधिको प्रमाणीकरण र नयाँ उत्कृष्ट उत्पादन लगायतका विविध नीतिहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।

४९. पुरस्कार सम्बन्धी व्यवस्था: (१) मन्त्रालयले विज्ञान प्रविधिको क्षेत्रमा नतिजामूलक तथा परिणाममूखी खोज, अनुसन्धान तथा आविष्कार गर्ने अनुसन्धानकर्ता, प्राविधिज्ञ तथा संस्थालाई राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि पुरस्कार प्रदान गर्न सक्नेछ।

(२) राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि पुरस्कार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५०. लेखा र लेखापरीक्षण: (१) कोषको आय व्ययको लेखा प्रचलित कानून बमोजिम राखिनेछ।

(२) कोषको लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ।

५१. नियमावली बनाउन सक्ने: यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक नियमाहरू बनाउन सक्नेछ।